

Geçiş Dönemleri Bağlamında Güdül’de Evlilik Törenleri

[Marriage Ceremonies in Güdül in the Context of Transition Periods]

Abdulselam ARVAS* - Mustafa ŞENCAN**

zet: Geçiş dönemleri insan hayatının en mühim evreleridir. Dünyaya gelen birey, büyür ve bir müddet sonra ise yeni bir hayat kurar. Nihayetinde her canlı gibi bu dünyadan gcer. Uzun görünen ancak kısa olan bu serencamda evlilik önemli bir yer tutar. Nitekim evlilik denince akla aile gelir. Toplamların en küçük birimi olan aile ise gerek neslin devamı gerekse refah bir millet olmanın önemli koşullarından biridir. Bu yüzden aile hem toplumun temel taşı hem de kültür taşıyıcısı olarak sayılmıştır. Bunun için de kültürümüzde evlilik törenleri çok boyutlu bir şekilde yansıma bulmuştur. Toplumlarda kültürel değerlerin nesilden nesle aktarımı ise çok çeşitli yollarla gerçekleşir. Başka toplumlarda olduğu gibi Türk toplumunda da bu aktarımı sağlayan unsurların başında aile bulunmaktadır. Sağlıklı bir aile kurulması da son derece önemlidir. Bu yuvanın kurulmasında ilk adım olan düğünler, toplumun gelenek, görenek ve âdetlerinin yaşatıldığı törenlerdir. Toplumun hayat anlayışını yansıtan düğün âdetleri, bu törenler vasıtasıyla günümüze kadar ulaşmıştır. Bu alışmada Ankara ili Gdl ilesine ait dğn âdetleri kaynak kişilerden elde edilen bilgiler doğrultusunda derlenmiş ve genel uygulamalarla karşılaştırılarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Geiş dnemleri, evlilik, Gdl, dğn, tren.

Abstract: Transition periods are the most important stages of human life. The individual who comes to the world grows up and makes a new life after a while. After all, like every living creature, he departs his life. Marriage takes an important place in this process which seems long but short. As a matter of fact, family comes to mind when talking about marriage. The family, the smallest unit of society, is one of the important conditions of the welfare of a nation and the continuation of the generations. Therefore, the family has been regarded as both the cornerstone of society and the carrier of culture. Thus, marriage ceremonies have been reflected in a multidimensional way in our culture. The transmission of cultural values from generation to generation in societies takes place in various ways. As in other societies, the family is at the top of the elements ensuring this transfer in Turkish society, as well. Creating a healthy family is also extremely significant. Weddings, the first step in establishing the home, are ceremonies where the traditions, observance and customs of the society are kept alive. Wedding customs reflecting the way of life of the society, have reached today through these

* Prof. Dr., ankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Blm, arvasnarin@gmail.com

** Yüksek Lisans ğrencisi, ankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

ceremonies. In this study, wedding traditions belonging to the district of Gündül in Ankara were collected according to the data obtained from the source people and analyzed by comparing with the general practices.

Keywords: Transition periods, marriage, Gündül, wedding, ceremony.

Giriş

Araştırmacılar, insan hayatının doğum, evlenme ve ölüm olmak üzere üç önemli aşaması olduğunu ifade etmektedirler (Gennep 2000). Bunların içerisinde evlilik, bireyin ailesinden bağımsız bir hayat kurmak suretiyle topluma karıştığı ve yeni bir statü kazandığı önemli dönemlerden biridir. Zira birey artık kendisi yeni bir aile kurmakta ve toplumun önemli bir parçası hâline gelmektedir. İşte bir toplumun en küçük birimi olan bu organizasyona aile denir. Ailenin hem neslin devamı hem de sağlam ve sıcak bir yuva oluşturmak için yetişkin bir erkek ve kadının hayatlarını birleştirerek oluşturdukları sosyal bir kurum olduğu da ifade edilebilir. Bunun için her millette aileler toplumun dinamiklerine, gelenek ve âdetlerine uygun olarak evlenecek gençlerin eş seçimine büyük önem vermektedir. Bu husus Oğuz Türklerinin önemli epik eserlerinden biri olan “Kitab-ı Dedem Korkut” adlı esere de yansımıştır.

Eserin “Mukaddime” (Giriş) bölümünde ozan, Dede Korkut’un dilinden kadınları dört kategoriye ayırmak suretiyle şunları söyler:

“Karılar dört turlüdür. Birisi solduran soptur. Birisi dolduran toptur. Birisi evin dayağıdır (direği). Birisi ne kadar dersin bayağıdır. Evin dayağı (direği) odur ki kırdan yabandan eve bir misafir gelse, kocası evde olmasa, o onu yedirir içirir, ağırılar azizler gönderir. O Âyişe, Fâtıma soyundandır. Onun bebekleri yetişsin. Ocağına bunun gibi kadın gelsin.” (Ergin 2010: 18).

Bu dizelerde, evlenilmesi gereken kadın tipi tavsif edilmiştir. Buna mukabil evlenilmesi gereken erkekleri tavsif eden çalışmalar da bulunmaktadır. Bu kapsamda erkek veya kadın, her iki tarafın da, evlilik açısından dikkate alındığı görülüyor. Öyle anlaşıyor ki çok eski zamanlardan beri de bu hususa riayet edilmiştir.

Bu bağlamda, Türk toplumunda öteden beri evlenilecek kadında/erkekten birtakım özellikler arandığı ve bu özelliklerin ise sağlıklı bir toplumun temelini oluşturma açısından aile adına önemli olduğu ifade edilebilir. Filhakika Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın “Mârifetnâme” (1993) adlı eserinin bir faslını evlenilecek kadınlarda bulunması gereken özelliklere ayırdığı görülmektedir. Elbette eşlerin doğru karar almasında anne, baba ve tüm aile bireylerinin de etkisi bulunmaktadır. Aile yetiştirdiği gence eş seçmede ve yuva kurmada kendini sorumlu ve görevli hisseder.

Çocuğunu evlendiren, mürüvvetini gören anne baba büyük bir görevi yerine getirmenin rahatlığı, huzuru ve mutluluğu içindedir. Geleneksel toplumlarda ailenin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel düzeyi gençlere eş seçme ve yuva kurmada belirleyici rol oynar. Aile kendi niteliklerine uygun bir ailenin kızına dünürücü olur, kendine denk bir aile ile akrabalık kurmak ister. Gençler de evlilik için görüşürken ailelerinin durumunu göz önünde bulundururlar. Kısaca bugün geleneksel toplumlarda ailenin çocuğuna eş seçip bulmada eşyalarını alarak yuvasını kurmada rolü önemle devam etmektedir (Kır 2011: 392).

Düğünün amacı kuşkusuz, evlenen çiftleri çevreye ilan etmek, duyurmaktır. Demek ki çevre, evlilik olayında önemli bir etmendir. Yani evlilik, sadece bireysel bir olay olmayıp çevreyi ilgilendiren ve çevrenin de devreye girdiği bir olgudur (Tezcan 2000: 35). Düğün sadece evlenen çiftlerin veya ailelerinin katıldığı törenleri değil, aynı zamanda akrabaları, komşular, mahalleyi, yaşanan yerleşim yerini bağlayan bir hadisedir. Kısaca düğün, toplumun tüm kesimlerini etkileyen birliktelikler veya organizasyonlardır. Toplum, bu törenler sayesinde kültürel değerlerini kendinden sonra gelen kuşaklara aktarma ortamı bulur.

Şerife Seher Erol Çalışkan, düğünlerin, bireyin içinde yetiştiği kültürün yansıtılmasında önemli bir paya sahip olduğunu söyleyerek toplumun kültürüne ilişkin durumların ortaya çıktığı önemli bir zemin oluşturduğunu ve toplumun sosyal çerçevesini çizdiğini belirtmektedir (Erol Çalışkan 2019: 414). Yine aynı yazar, pek çok toplum için düğün merasimlerinin özel ve anlamlı olduğunu, toplumsal birlikteliğe, insanların kaynaşmasına, yardımlaşmasına ve kültürün yaşatılmasına vesile olduğunu dile getirmektedir (Erol Çalışkan 2019: 414).

Bununla birlikte Ş. S. Erol Çalışkan, çeşitli nedenlerden ötürü düğün geleneklerinde zamanla meydana gelen değişimleri şöyle aktarır:

“Türk-İslâm toplumunun aynı topraklarda yaşayan, aynı kültüre sahip fertlerinin küçük değişikliklerle de olsa düğün gelenekleri birbirine çok benzemektedir. Lakin tarihsel süreç içerisinde teknolojinin gelişmesi ve sanayileşme halkın yaşam tarzında büyük değişikliklere neden olmuştur. Bu değişimler yeni geleneklerin oluşmasına, bazı geleneklerin ise unutulmasına yol açmıştır. Günümüzde düğünler eski geleneklerden farklı olarak artık Belediye Evlenme Salonu'nda nikâh kıyma işlemiyle sınırlı kalmakta, ardından genç evliler önceden kendileri için hazırlanan evlerine gitmekte veya balayına çıkmaktadırlar. Bazı eski geleneklerin sürdürüldüğü ailelerde ise ülkemizin birçok yöresinde olduğu gibi düğünler eğlenceli, oyunlu olarak yapılmaktadır.” (2019: 414-415).

Bu bağlamda, özellikle geleneksel şekilde eğlenceli ve oyunlu yapılan düğünlerin Ankara'ya bağlı Gündül ilçesinin merkezi ile köylerinde devam

ettiği müşahade edilmiştir. Bu makalede, GÜDÜL ve çevresinde düğün âdetleri hakkında alan araştırmasında yaptığımız derlemeler neticesinde elde ettiğimiz veriler, evlilikle ilgili genel uygulamalarla karşılaştırılarak sunulmuştur. Bu kapsamda GÜDÜL’de evlilik gelenekleri “düğün öncesi”, “düğün sırası” ve “düğün sonrası” olmak üzere üç aşamada ele alınmıştır.

GÜDÜL’de “Düğün Öncesi” Uygulamalar

Anadolu’da genel olarak düğün öncesi karşılaşılan hususların “evlilik yaşı”, “dünürlük”, “söz kesme”, “nişan”, “davet” ve “çeyiz” olduğu görülmektedir. Bu manada Ankara’nın GÜDÜL ilçesinde de düğün öncesi karşılaşılan önemli uygulamalardan biri eskiden hemen her yöremizde karşılaşılan evlenme yaşına göre bireyin düğününün yapılıp yapılmamasıdır. Buna göre Türkiye coğrafyasının birçok bölgesinde olduğu gibi GÜDÜL yöresinde de eski dönemlerde evlilik küçük yaşlarda gerçekleşmekteydi.

Kaynak kişilerimizden Halime Şencan, eskiden GÜDÜL’de kızların 15-16, erkeklerin ise 17-18 yaşlarına girdiğinde düğünlerinin yapıldığını ifade etmektedir. Kaynak kişinin verdiği bilgilere göre erkeklerin henüz askerlik vazifesini yerine getirmeden evlendiği, bu vazifeyi yerine getirmek için orduya katılanların ise askerlikten dönmeyen evlendirilmesi gerektiği, aksi hâlde o yıllarda bu kişilerin askerlikten döndükten sonra evlenemeyeceğine dair toplumda bir kanaatin olduğu şeklindedir (KK-1).

Oysa GÜDÜL’de bu durum, yani evlenme yaşı ve şekli, zaman içerisinde sosyal yaşam, sosyo-ekonomik durum, eğitim gibi sebeplerden ötürü değişime uğramıştır. Başka bir deyişle iş kaygısı, eğitim gibi faktörler evlenecek kişilerin, evliliği daha ileri yaşlara ertelemesine sebep olmuştur. Halime Şencan, bu hususu yörenin şivesiyle şu şekilde ifade etmektedir: “Gararı çocuklar kendileri veriyordu. Bi de okudukları için yaş düşünülme-yoru eskisi gibi. Şimdi herkes ne zaman müsait olursa o zaman evleniyordu, eşini kendi seçiyordu. Artık okumalar olduğu için eski şeyler kalmadı.” (KK-1). Görüldüğü üzere modern zamanların getirdiği yeni koşullardan ötürü artık evlilik konusunda ailenin de pek bir etkisi kalmamıştır.

Yine eski dönemlerde Anadolu’da yapılan evlilikler genel anlamda ya akrabalar arasında ya da yakın çevrede gerçekleşmekteydi. GÜDÜL’de de evlenecek kişiler arasındaki akrabalık veya yakınlık derecesine dikkat ettiği görülmektedir. Kaynak kişimizin verdiği bilgiye göre eskiden bir genç evlendirildiğinde ailenin (ebeveyn) buna karar verdiği, bunun için de önce yakın akrabalar arasında bir araştırma yapıldığı, eğer bunlar içinde bir aday yoksa komşulara ve köy içinde başka adaylara bakıldığı şeklindedir (KK-1).

Ailenin devreye girmesinin bir sebebi gençlerin küçük yaşlarda (15-18 yaş aralığı) olmasıdır. Başka bir sebebi, belki de en önemlisi, mirasın

parçalanmamasıydı. Nitekim Halime Şencan da bu hususu şu ifadelerle açıkça dile getirmektedir: “O yıllarda aile büyükleri aile bağları, ilişkiler, yaşam şartları birbirine uygun olduğu için yahut da mal (tarla, ev vb.) dışarı gitmesin gibi düşünceler de vardı.” (KK-1).

Anadolu’da mevcut ve yaygın çok eski bir uygulama ise “dünürlük” (kız isteme) hadisesidir. Bu uygulamanın Orta Asya Türk gelenekleri arasında da aynı terimle (dünürlük) hâlâ canlı olarak devam etmesi hadisenin kökeni açısından bize bir fikir vermektedir. İşte eski zamanlarda evliliğe aileler karar verdiği için “kız isteme” yani “dünür/lük gitme” ebeveynlerin yerine getirdiği önemli vazifelerden biriydi. Bu durumun Gündül’deki hâli ise iki farklı kaynak kişinin verdiği bilgilerle tespit edilmiştir.

İlk kaynak kişi bu hususu şöyle ifade etmektedir: “Aileler garar veriyola hangi gızı isteyecekler. Tabi, çocuklar güççük olduğu için pek söz hakları yok onların. Kim uygun münasip görölüse oraya istemeye gidiliyor ama verilecek ise bile biraz çok gelip gitmeleri isteyola” (KK-1). Öyle anlaşıyor ki kız tarafı, kızlarının kıymetli olduğunu göstermek, kızlarına değer kazandırmak için dünür gelen erkek tarafının daha fazla gelip gitmesini istiyor. Üstelik dünürlüğe giderken erkek tarafı köyde sözü dinlenen, hatırı sayılır yaşlılardan birini yanlarında götürürler ki kız tarafından söz alabilsinler. Kaynak kişilerimizden Hatice Ay ise bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir: “Yaşlılardan görücü yollarıdı. Münasıbısa, beğenülerise verüle, beğenmezlerse başka yere gidelle.” (KK-6).

“Söz kesme” de düğün öncesi önemli ve eski uygulamalardan biridir. Bu hadise, halk arasında “şerbet içme” olarak da ifade edilmektedir. Gündül’deki bu uygulama ise kaynak kişi tarafından şu şekilde anlatılmıştır:

“Kız verilince hayırlı olsun deniyodu. Erkek tarafı oğlumuzu sözledük, everdük deyi duyuruyodu. Şerbet içiliyodu. Söz kesme’ye şerbet deniyodu. Şekerle suyu şerbet yapıp içine karanfil atıp onu herkese içiriyolardı. Şerbet içme deyi ordan galmış ismi. Mutlaka karanfilli şerbet ikram ediliyodu ordaki söz kesmeye gidenlere.” (KK-1).

Gündül’de geleneksel “söz kesme” uygulamasının hâlâ devam ettiği yapılan alan araştırmalarından da ortaya çıkmaktadır. Mesela erkek tarafı günümüzde de “söz kesme”ye (şerbet içme) giderken çiçek, çikolata götürüyor. Eskiden ise kız tarafına hediye olarak zinilere (sini) kuruyemiş, fındık, fıstık, lokum, kurabiye gibi çerezlerin döküldüğü ve buna “ağaz tadı” dendiği ve sininin başın üstüne konularak götürüldüğü ifade edilmiştir. Bir âdet olan bu hadisede kız tarafına vardıklarında kızın arkadaşları hem aile büyüklerine hem de erkek tarafına bu çerezlerden ederlerdi (KK-1). Bu âdet için “ağaz tadı” (ağız tadı) veya “kızımıza zini geldi” (kızımıza sini geldi) ibareleri kullanılırdı (KK-1).

Düğün öncesi en önemli uygulamanın “nişan” olduğu söylenebilir, zira “nişan” artık düğünün yapılması için son merhaledir. Orta Asya’daki Türk boylarında “nişan” kavramı yerine “kiçi toy” (küçük düğün) ifadesinin kullanıldığını da belirtmek gerekir (Arvas 2015: 387). Gerek Anadolu gerekse Orta Asya Türk kültürlerindeki “nişan” ve “kiçi toy” en az düğün kadar şaşaalı şekilde gerçekleşen geleneksel bir uygulama olup, bugün de tüm canlılığıyla toplumun hemen her kesiminde yaşamaya devam etmektedir.

Bu manada Gündül’de “nişan” merasimi tıpkı diğer bölgelerde olduğu gibi en yakın akrabalar arasında gerçekleşir. Erkek tarafı yakın çevresini, kız tarafı da kendi yakın çevresini çağırır. Bu esnada aileler birbirlerine ikramlarda bulunup hediyeleşirler. Kaynak kişilerimizden Serpil Özbaş, Gündül’deki nişan merasimi hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Höşmerim yapduk, tavuk bişti, pilav bişerdi, gözleme oludu. Oğlan tarafına giderdi. Damada bohça hazırlanudu. Kayınnaya, kaynataya, görümcelere, çelebâlara giyim geycek olurdu. Onlardan da giyim geycek, fındık, fıstıklar, lokum hepsi gelüdü. Ellerinde büyük bakır ziniler içinde alu da gelüleridi.” (KK-5).

Gündül’deki nişan törenlerinde ayrıca erkek ve kıza dua ile yüzükleri takılır. Kayınvalide ise geline aldığı takıları takar ve “bohça” denilen hediyelerini tevdi eder. Gelen misafirler getirdikleri bohçalarını hediye ederler. Gelin ve damat tüm misafirlerin ellerini öper, erkek tarafından gelen misafirler geline para verirler. Törenin bitiminde yemek ikram edilir.

Düğün öncesi yapılan bir başka uygulama “okuntu” da denilen düğüne davettir. Bir şahıs tarafından ev ev dolaşarak davet etme eskiden bir havlu veya başka bir eşya hediye etmek suretiyle yapılırken, daha sonra yazılı kartların dağıtılmasına dönmüştür. Ankara’nın Gündül ilçesinde de benzer uygulamalar olduğu görülmektedir.

Kaynak kişilerimizden Ali Şencan bu hususta şunları anlatmaktadır:

“O sırada aporle (hoparlör) yoktu, ilan edilmezdi. Düğün ebesi olurdu köyde. O düğün ebesine para verirlerdi, ne isterse verirlerdi. O ev ev gezer, herkesi düğüne davet ederdi. Nişan oluyorsa yemekler yapılırdı, herkes düğün ebesi tarafından yakınları da köy halkı da davet edilirdi. Nişanın olduğu meydana çıkardı.” (KK-3).

İç Anadolu bölgesinin karakteristik özelliğinden ötürü Gündül ve çevresinde halkın genellikle tarım ve hayvancılıkla geçimini sağladığı bilinmektedir. Bu yüzden de halkın geçim kaynağı olan tarımsal faaliyetler düğünlerin yapılma zamanı konusunda belirleyici rol oynamaktadır. Nitekim kaynak kişimiz, düğünlerin genelde yaz aylarında yapılmadığını çünkü bu dönemde bedenlen işlerin yoğun olduğunu yani tarlada çalışıldığını, bu

yüzden de ailelerin kendi aralarında konuşup danıştığını, müsait oldukları aylarda yani güz aylarında düğün yaptıklarını belirtmektedir (KK-3).

Geçiş dönemlerinin en önemli unsurlarından olan evlilik ciddi bir meseledir, zira bir ailenin kurulması, sağlıklı nesillerin yetiştirilmesi ve toplumun refah ve ferah şekilde yaşamasının yegâne şartı aile kurumudur. Ailenin ciddi bir kurum olduğu aslında annelerin kızları için daha küçük yaşlardan itibaren çeyiz dizmeye başlamasıyla ortaya çıkmaktadır.

Nitekim Turgay Kabak bir makalesinde evliliğin önemli unsurlarından birinin çeyiz olduğunu ve kız çocuklarının doğmasıyla bunun yapılmaya başladığını belirterek, annenin, kızı büyüdüğünde hiçbir eksiğinin olmaması için hemen çeyizlerini tamamlamaya çalıştığını ve bunun nedenini ise kız çocuklarının erken yaşta evlenmesi olduğunu dile getirmektedir (Kabak 2017: 65).

Güdül yöresinde de genç kızlar el emeği göz nuru yaptıkları çeyizlerini düğün öncesinde, gelen misafirlerine sergilerler. Yöre halkı tarafından çeyiz asma olarak adlandırılan bu âdet sıklıkla görülme de hâlâ varlığını sürdürmektedir. Erkek tarafından gelen ev eşyaları ile birlikte çeyiz, kız evinde avluda (bahçe) ya da evin odalarından birinde asılır.

Kaynak kişilerimizden Fatma Alkan bunu yerel ağızla şöyle aktarmaktadır:

“Cumartesi günü sabah kalkılır. Oğlan tarafından kızın eşyaları -mesela yatağıydı, yorganydı sandığıydı vb.- bir traktöre yüklerle kız tarafına götürüle. Getürüke de erkeklerle dua ederek tekbir alarak getirirler. Kız tarafına indirirler. Damadın kıyafetini de getirip koyarlar. Damadın kıyafeti getürene kız tarafında ya bi havlu ya da bi yazma verirler. Erkek tarafından bayanlar ile kız tarafı avluya çeyizi asarlar. Teyp çalarak gençler oynarlar. Öğlen sonuna kadar o çeyiz durur. Gelen giden, gençler, köydekiler ziyarete gelirler, o çeyizlere bakar giderler. Öğleden sonra olunca çeyizi toplarla, sanduğunu sepetini bi traktöre koyarlar yine. Ondan sonra damadın elbisesini bi de saduclara elbise konur. Onları üç kadın alır, oğlan tarafına çeyiz ile beraber giderler. Varınca o çeyizi eve döşerler, kıyafeti verirler, oğlan tarafı giden bayanlara bahşiş verüle.” (KK-2).

Güdül'de “Düğün Esnası”ndaki Uygulamalar

Düğün öncesi uygulamalar yapılıncı ve gerekli işlemler tamamlanınca aileler arasında belirlenen gün düğün yapılır. Eskiden düğün gününün belirlenmesinde inançlar ön planda tutulurken günümüzde bu ölçüt değişmiştir. Bu ölçütler ise daha ziyade zamanın koşulları yani şehirleşmenin ve köyden kente göçün yaşanmasından dolayı akrabaların ve köy halkının farklı yerlerde ikamet etmesinden kaynaklanmaktadır.

Günümüzde insanların düğünlere katılabilmesi için genellikle hafta sonları tercih edilmektedir. Kaynak kişilerimizden Ali Şencan Gündül'de eskiden düğün zamanını şu şekilde anlatmaktadır:

“Düğünler, genelde perşembe günlere denk getirilmeye çalışılırdı. Mübarek gecelere denk gelmesi için İslâmî kurallara uygun olarak insanlar o dönemde bu şekilde düşünüyordu. Şu anda genelde cumartesi pazar günlere denk getiriliyor. Farklı olan taraflarından birisi de bu.” (KK-3).

Düğünün en önemli geleneksel uygulamalarından biri “damat tıraşı”dır, zira yeni bir yaşama adım atan bireyin aile kuracağı eşine en güzel hâli ve en güzel kıyafetleriyle görünmesi ve kurulacak yeni yuvayı koruyup kollayacağını göstermesi gerekmektedir. Kaynak kişilerimizden Hasan Alkan Gündül'de uygulanan “damat tıraşı” hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Cumartesi günü ikindine yakın damat evde bulunur. Arkadaşlarıyla beraber, damadın ceketi, iki tane çiçek ziniye konulur. Damadın yanında iki tane sağdıç olur. Sağdıçların görevi; damada yardımcı olması, destek olmasıdır. Yöremizde damat tıraş olacağı yere yürüyerekten silah atılarak gidilir. Üç tane sandelye olur. Ortaya damat oturur. Sağına soluna sağdıçlar oturur. Berber gelir, saz kurulur, saz çalmaya başlar. O arada da bi tane deliganlı başı olur. Deliganlı başı da oranın halkının oynamasını ve düzene sokmasına yarar. Saz çalarken dörder dörderli gruplarla oyun oynanır. Berber, damadı ve sağdıçları tıraş etmeye başlar. Bir yandan tıraş ederken bir yandan da oyunlar sürer. Deliganlı başı da oyuncuların organize eder. Dörtlü dörtlü çıkmasını ve oynamasını sağlar. Tıraş bittikten sonra deliganlı başı damadın yanına gelir. Tepsideki ceketi alır. Çeketin tersini çevirir. Babasına çağrı yapar. Babasına der ki: Damada bu ceket gelmiyor, bu ceket dar, der. Ne veriyon bu damada, der. Babası der ki: Bir tane ev. Deliganlı başı yine bu ceket girmiyor, der. Tekrar sorar ne veriyon diye. O da der ki: Bir tane tarla. Yine olmuyo bu ceket, yine dar geliyor. Başka ne verebilecen? O da der ki: Üç tane inek. O şekilde ceketi giydiren deliganlı başı. Mal (ev, tarla...) almak amaçtı. Ondan sonra saz çalar tekrardan iki sağdıç, damat, bir arkadaşla beraber oynarlar. Oynadıktan sonra güvey tıraşı merasimi biter.” (KK-4).

Dikkat edilirse “damat tıraşı” uygulaması Gündül'de çok kompleks bir ritüel hâlini almıştır. Bu ritüelde ceketlerin özel sinilerle taşınması başta olmak üzere babadan çeşitli maddî kaynakların elde edilmesi için sazlı sözlü uygulamaların yapılması gözlerden kaçmamaktadır. Sağdıçların damadın yanında yer alması ve delikanlı başının düzeni sağlaması ile babadan maddî nesneleri damat için elde etmesi ritüelin diğer önemli parçaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine de eskiye nazaran yörede “damat tıraşı” merasiminin son yıllarda çok az düğünde uygulandığı ve damadın artık düğünden önce şehirde tıraşını gerçekleştirdiği, o gün akşamüstü gelen misafirlere yemek ikram edildiği görülmektedir.

Düğün günü yapılan bir başka mühim uygulama ise “erkek kınası” dediğimiz husustur. Bu uygulamanın da Güdül'de bir ritüel havasında ve kompleks şekilde yerine getirildiği görülmektedir. Kaynak kişilerimizden biri Güdül'deki bu kompleks “erkek kınasını yerel şiveyle geniş olarak bu hadiseyi anlatmaktadır. Burada meyve ve kuruyemiş tepsilerinden tutun da bazı meyvelerin içinin oyularak mumların konulmasına, köy kahvesinin önünde saz ekibinin kurulmasından sağdıçların damadı koruma altına almasına ve köy imamının namazdan çıkıp dua etmesine kadar birçok uygulamanın iç içe geçtiği görülmektedir. Buna göre kaynak kişimizin verdiği bilgiye göre Güdül'de yapılan erkek kınası aşağıdaki şekildedir:

“Erkek kınası cumartesi günü yatsı namazından sonra güveyinin evinde arkadaşlarıyla beraber olur. Üç tane zini hazırlanır. Bu zininin ikisinin içinde püsküt, lokum, fıstık, fındık gibi şeyler olur. Portakal, elma da konulur. Bu portakalın, elmanın ortalarını delerler, ikişer tane üçer tane mum koyarlar. Zininin bir tanesinde de erkeğin kına tası olur. Evden o üç tane ziniyi alarak arkadaşları damadı da alıp gayfenin (kahve) önünde veya bir odanın önünde saz kurulur. Bu arada giderken silah atılır. Oraya varırlar. Odanın veya gayfenin ışıkları söner. Masanın üzerine koyarlar. Üç tane sandelye olur. İkisinde sağdıç olur. Ortada damat olur. Masanın ortasına kına tepsisiyle beraber ziniyi korlar. Sağına soluna büskütdür, lokumdur, elmadır o zinileri korlar. Camiden çıktıktan sonra hoca gelir. Duayla beraber damada kına yakar. Damada yaktıktan sonra sağdıçlara da yakarlar onunla beraber. Dua eder hoca. Damadın arkadaşlarıyla beraber sağdıçlar yine oyuna çıkarlar. Bunlar oynarken o zinideki lokumdur, büskütdür, elmadır, portakaldır onları ordaki düğüne gelen misafirlere ikram ederler. Kına tasını verirken damadın annesinden para koparılmaya çalışılır. Parayı kopardıktan sonra damadın beraber kına tasını teslim eder. Bayanlar erkek tarafına gelmez. Ama erkeğin ailesi, ablasıdır, halasıdır, onlar o gün kız tarafında kına olduğu için kız tarafına giderler.” (KK-4).

Düğün günü yapılan bir başka uygulama da “kız kınası”dır. Bu manada çalışma alanımız olan Güdül yöresinde günümüz kına törenleri eski dönemlere göre bazı farklılıklar göstermektedir. Kız ve erkek törenleri genellikle farklı günlerde yapılır. Bir gün önce kız kınası, diğer gün ise erkek kınası gerçekleştirilir. Kız kınasının yapıldığı gün erkek tarafı, erkek kınasının yapıldığı gün ise kız tarafı törene katılır. Kaynak kişilerimizden Fatma Alkan, “kız kınası” hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Akşam olunca kızın evine toplanı yaşlıları konu komşu. Gızın gıyafetlerinden allı pullu yeni kıyafetlerden giyinüle süslenüle. Yatsıya doğru damat tarafına gidele gelin gitmez. Orda oynala, gülele. Geriye dönüşde gelüke ordan bir tane tavuk, pirinç vb. verüle. Onu getirüle gız tarafına. Oğlan tarafından da gelen olur gençlerden. Kaynana gelmez. Törenle, ilahiyle gızın (gelinin) gınasını yakala. Ondan sonra geddükleri tavuğu, pirinci bişürüle. Arkadaşlarıyla gız beraber yerler. O gece orda gına yakınula, yatarla sabaha kadar.” (KK-2).

Düğün öncesi ve sırası yapılan tüm uygulamaların amacı aslında yeni kurulan ailenin herkese duyurulmasıdır. Bunun önemli aşamalarından birini ise düğün esnasında kıyılan nikâhtır. Dinî nikâhın kıyılması da belli bir tören dâhilinde gerçekleştirildiği için halk arasında bu uygulamaya “gelin alma” veya “gelin çıkarma” denilmektedir. Yörede “gelin alma” günü erkek tarafı ve akrabaları araçlarını süsler. Gelin almaya gitmek için hazırlık yapar. Gelin aracı daha süslü ve en önde olacak şekilde konvoy oluşturularak korna ve silah sesi eşliğinde kız evine gider. Önceden gelin almaya kayınbaba giderken günümüzde damat gelini alır, evden indirir.

Kaynak kişilerimizden biri Gündül’de “gelin indirme” uygulaması hakkında önemli bilgiler aktarmaktadır. Bu bilgiler arasında kapı tutma, bahşiş alma, çeyiz sandığına oturma, kaynatanın önünü kesme, damat yemeği gibi pek çok geleneksel âdetlerle karşılaşmaktadır. Buna göre Gündül’de “gelin indirme” geleneği şöyle ifade edilmiştir:

“Damat tarafından iki kadın ya da görümcesi gelirler. Gelinliğini giydürüle, süslele. Öğlen ezanından sonra erkekler camiden çıkınca arabalar ile gelüle. Damat gelmez, sadece kaynata gelü. Dünürşü denilen akrabalar, arkadaşlar arabalarla gelüle. Hoca gelü camiden çıkınca. Duayı ederler gelini alula. Gızın arkadaşları ya da akrabaları kapıyı tutala, başiş istele kaynatadan. Gızın sandığı çeyiz giderken verilmez. Sandığın üstüne gelinin kardeşlerinden, yeğenlerinden oturur. Onlar da başiş alu. Gelini alula. Oğlan evüne giderke önünü kesele kaynatanın. Gelin arabasının önünü kesele, para alula. Ondan sonra gelini eve getürüle. Damat tarafı yemek döker. Damat yemeği denir. Etiyle pilavıyla yemek dökülür. Bütün köylü camiden çıkınca oraya gider, yemek yer. Hoca gelü gelin ile damada nikâh kıyar.” (KK-2).

Gündül’de “Düğün Sonrası” Uygulamalar

Düğün günü tüm uygulama ve eğlenceler tamamlandıktan sonra artık yeni eşlerin baş başa kalma vakti gelmektedir. Bunun içinde gelin ve damadın kendileri için özenle hazırlanan odalarına gitmeleri ve halvete girmeleri kalmaktadır. Bunun için Anadolu Türk kültüründe kullanılan en yaygın tabir “gerdek” terimidir. Yeni eşler, usulüne uygun ve dinî kurallara riayet ederek kurdukları yuva vasıtasıyla gerdeğe girerler ve topluma yeni bireyler kazandırır. Düğün sonrası geriye kalan tek uygulama damadın gerdeğe sokulmasıdır. Bunun için başta tatlı olmak üzere çeşitli yiyecekler yenildikten sonra damadın arkadaşları onun sırtına vurarak damadı gerdeğe gönderirler. Bu işlem Gündül’de “güye guyma” (damat koyma, güveyi girme) ifadesiyle karşılanmaktadır. “Güye guyma” olarak adlandırılan bu törende yatsı namazını kılan cemaat ve yakın akrabalar bulunur. Damat, gelin odasına girerken arkadaşları tarafından onun sırtına yumruk vurulur. Sağdıçlar her ne kadar bunu engellemeye çalışsa da bu mutlaka yapılması gereken bir gelenektir. Kaynak kişilerimizden biri bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“Yatsı ezanı okununca damat, sağdıçlar, birkaç arkadaşı, camideki cemaat çıkala. Tekbirlerle oğlan evine getirirler. Tabi silah atarak götürülür. Hoca dua eder. Damadı koyarlar. Ondan sonra damat tarafından tatlı, tavuk verüle, arkadaşları onları orda yerler.” (KK-2).

Sonuç

Toplumsal hayatın, teknolojinin, yaşam şartlarının, bireylerin beklentilerinin sürekli değiştiği günümüzde, kültürel değerlerde de farklılaşmalar görülmektedir. Kırsal yaşamı bırakarak şehir hayatına uyum sağlayan toplumların yaşantısındaki değişim, gelenek, görenek, âdetlerde de farklılaşmaya sebep olmaktadır. Bu bağlamda kısmen de olsa eskiyle yeniye mukayese ederek Güdül ve yöresinde ele aldığımız evlilikle ilgili gelenek ve âdetlerde de değişim görülmektedir.

Çalışmamızda, kaynak kişilerden elde edilen bilgilerden köyden kente göçün yaşanmadığı, akraba ve ailelerin genellikle aynı yerleşim bölgesinde bulunduğu dönemlerde düğünlerin daha eğlenceli, oyunlu olduğunu ve uzun süre devam ettiği anlaşılmaktadır. Günümüzde ise akrabaların farklı il ve ilçelerde bulunması, ekonomik olarak düğünlerin masraflı olmasından dolayı daha kısa sürdüğü belirtilmektedir. Birkaç saatliğine kiralanan düğün/nikâh salonlarında düğün töreni yapıp bitirilmektedir.

Güdül'de kız istenirken veya dünürlüğe giderken aile büyüklerinin eşliğinde hâlâ yapılan yahut günümüzde varlığını sürdüren geleneksel uygulamalar vardır. Bunları şöyle sıralamak mümkündür: Nişanda kıza bohça götürme, erkek ve kız kinasında sağdıçların görev alması, gelin süslemede erkek tarafından bir veya iki bayanın gelini süslemek için kız tarafına gitmesi, gelin almada kapı tutarak bahşiş alınması, güveyi girmede gelin ve damat için dua edilmesi, damadın sırtına yumruk vurulması vb. gibi. Yine de bütün bu uygulamaların eskiye nazaran daha sönük olduğu ve gittikçe bu uygulamaların daha kısa sürdüğü anlaşılmaktadır. Bu durum, bir anlamda geleneklerimizin gittikçe unutulmasına da sebep olmaktadır, denebilir.

Kısaca Türk toplumunda genel olarak aynı başlıklar altında düğün törenleri gerçekleşmektedir. Fakat yöresel olarak farklı gelenek ve âdetler uygulanmakta ve yaşatılmaya devam etmektedir. Çalışmamızda Güdül yöresine ait geleneksel düğün âdetlerinin, uygulamada bazı değişiklikler görülse de kaynak kişilerden alınan bilgiler doğrultusunda hâlâ devam ettiği anlaşılmaktadır.

Kaynaklar

Arvas, A. (2015), “Eşimkul Menen Zuura'da Toplum: Tematik Bir Analiz”, *Dört Kıtada Folklorun İzinde: Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu Armağanı*, Ankara: Hâkim Yayınları, s. 381-391.

- Ergin, M. (2010), *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Erol Çalışkan, Ş. S. (2019), “Bartın’da Düğün Geleneklerinin Dünü ve Bugünü”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, C. 8, S. 1, s. 413-445.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı (1993), *Mârifetnâme*, İstanbul: Huzur Yayınları.
- Gennep, A. v. (2000), “Folklor”, *Halk Edebiyatı Dersleri* içinde, Çev. P. N. Boratav, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Kabak, T. (2017), “Trabzon-Arsin İlçesi Düğün Âdetleri”, *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 1, s. 55-70.
- Kır, İ. (2011), “Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 10, S. 36, s. 381-404.
- Tezcan, M. (2000), *Türk Ailesi Antropolojisi*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Sözlü Kaynaklar

- KK-1:** Halime Şencan, Çağa Beldesi, 56 Yaşında, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı.
- KK-2:** Fatma Alkan, Çağa Beldesi/Güneyce Mahallesi, 60 Yaşında, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı.
- KK-3:** Ali Şencan, Çağa Beldesi, 62 Yaşında, İlkokul Mezunu, Çiftçi.
- KK-4:** Hasan Alkan, Çağa Beldesi/Güneyce Mahallesi, 35 Yaşında, İlkokul Mezunu, İşçi (Sanayi).
- KK-5:** Serpil Özbaş, Güdül/Merkez, 61 Yaşında, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı.
- KK-6:** Hatice Ay, Karacaören Beldesi, 67 Yaşında, Tahsili Yok, Ev Hanımı.